

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Op den weg naar het leven.

Meer dan de dichter, en zijn lezers, zeven vermoeden, lag er wijsheid verborgen in den dichtregel van de Géneestel:

"'t Leven alleen is de leerschool des levens".

Want "het leven" is de algemeene benaming, waaronder ook de trotsche wijsbegeerte, die zich ten doel stelt het leven te kennen, begrepen is.

Wij zien in de geschiedenis telkens een schommeling, die de menselijke geest ondergaat, door zich beurtelings denkend te stellen tegenover, en dan weer zich mystiek peinzend over te geven aan het leven.

Het zoeken naar wijsheid neemt telkens weer het karakter aan van een worsteling met het mysterie.

Inzonderheid de nieuwste wijsbegeerte geeft ons van dezen moedighopeloozen en hoopvolmoedigen strijd het belangwekkend beeld.

In de Marburger en Badensche school zagen wij de geniale poging om de wereld redelijk te verklaren, enerzijds door het zijn te vereenzelvigen met het denken, anderzijds door het zijn in te sluiten in een schema van „absolute waarden".

Het wondervolle, oneindig-variërende, leven bleef zich echter onttrekken aan den vang der logische en vormelijke afgetrokkenheden.

Natuurkunde, levensleer, en vooral geschiedenis, zijn nu eenmaal geen wetenschappen, die zich gehoorzaam buigen onder den potentiaat der logische redelijkheid.

Zo zijn te zwaar, te massief, te werkelijk, om zich te laten verdampen tot de ijle sfeer eener puur idealistische wijsbegeerte.

Vandaar, dat de nieuwe wijsbegeerte al spoedig, ja reeds gelijktijdig met de ontwikkeling in de richting van het idealisme, een realistisch karakter begon te vertoonen.

Realistisch wil hier zeggen: erkenning en aanvaarding van het leven, zooals het zich voorwerkelijk aan onzen geest aanbiedt en opdringt, met inbegrip van den ongenaakbaren achtergrond, waarin het wortelt, van het metafysisch zijn, waarvan het de openbaring is.

Verschillende wijsgeeren reageerden, op deze realistische wijze, tegen de idealistische Kantianen. Een bekende baanbreker onder hen is de sympathieke Otto Külpe.

In zijn hoofdwerk „Die Realisierung" stelt hij zich ten doel om, uitgaande van de afzonderlijke wetenschappen, het reële, dat is werkelijk zijnde, te leeren kennen, en wel door te beginnen bij het begin, namelijk door eenvoudig te constateeren, dat het er is.

De vaststelling van het bestaan dezer werkelijkheid kan niet geschieden door enkele ervaring en louter („rein") denken. Als hulpmiddelen kunnen deze „argumenten" van den geest zeker dienst doen, maar om de realiteit der natuur (dat is de buitenwereld) en van den geest (dat is de binnenwereld) te leeren kennen, moet de wijsgeer naar andere argumenten zoeken.

Op grond van dit onderzoek, dat wij hier niet in zijn bijzonderheden kunnen napluizen, komt Külpe tot de slotsom, dat Kant geen recht had een onoverspanbare kloof te stellen tusschen het denkend subject en de wereld buiten hem, en de onbereikbaarheid te proklameeren van het ding-op-zichzelf, dat zich achter de verschijnselen zou verschuilen.

Külpe heeft zijn interessant werk over de rea-

liseering niet voltooid, maar anderen, zooals Becher en Volkelt, hebben op den grondslag van de realistische doelstelling verder gebouwd, door zich aan te sluiten bij de instincten en functies van den geest, die alleen verklaard kunnen worden uit een objectieve oorzaak.

In onderscheiding van, en in tegenstelling met, de streng orthodoxe Kantianen, die de wijsgeerige kennis beperkten tot kenkritiek, dat is het formeele denken over de mogelijkheid en de wetten van het denken, breidt deze realistische wijsbegeerte hare vleugels weder uit over de groote werkelijkheid, die daar ligt buiten den z.g. bewustzijnsinhoud.

Het spreekt vanzelf, dat deze wijsgeerige richting, uit kracht van haar „instelling" op de werkelijkheid, meer dan de idealistische Kantianen, aangetrokken wordt door het praktische leven en de weerspiegeling van het leven in de exacte wetenschappen.

Men mag haar de eere geven, dat zij, zooal niet de wegbereidster, dan toch de voorbode, is geweest van de, ook voor ons, positieve christenen, zoo hoogst belangwekkende en leerzame, levensfilosofie.

Wij nemen de vrijheid de andere nieuw-wijsgeerige stelsels, die zich rondom Kant, voor een deel, in tegenstelling met hem, hebben gevormd en die bij alle verscheidenheid toch eenigermate het type van de wetenschapsfilosofie vertoonen, voorbij te gaan en onze aandacht bij deze bloed-warme levensfilosofie te bepalen.

Ik zeg bloed-warme levensfilosofie, omdat deze filosofie, niet alleen door haar naam, maar ook door haar inhoud en structuur, op ons den indruk maakt van een gezonde natuurlijkheid, tegenover het kunstmatige en abstracte van de wetenschapsfilosofie.

Wel scherp, maar niet onjuist karakteriseert Richard Müller de wetenschapsfilosofie als een „geweldige, uiterst fijngeconstrueerde, machinerie, die hare raderen met veel energie en gedruis laat wentelen, maar verbaasd weinig bruikbare producten levert. Er wordt gemalen en nog eens gemalen, maar er komt geen koren tusschen de steenen. Alle deze denkers gelooven, dat zij door het consequente denken over het denken het wereldprobleem kunnen oplossen, alsof het denken op de een of andere manier het zijn insluit".

**

De levensfilosofie kan eerst met recht den naam van een vernieuwing der wijsbegeerte dragen.

Zij brengt een verfrissing en verjonging in de uitgedroogde en seniele stammen van den tuin der wijsbegeerte, door de moedige verplaatsing van het zwaartepunt van het denken.

De ervaring der eeuwen heeft immers twee dingen geleerd: ten eerste, dat de groote ontdekkingen op het gebied van het denken niet te danken zijn aan het stelselmatige, logische, vorschende, maar veel meer aan den genialen inval (intuïtie) van den geest, en ten tweede, dat het vinden van de absolute waarheid door het menselijk verstand telkens weer een ijdele waan is gebleken, doordat de resultaten van het denken bij de wijsgeeren gedurig van elkander onderling verschillen en de menscheid ook bij de meest schitterende resultaten toch onbevredigd blijft en de mooie stelsels als „verouderd" laat liggen.

Op grond van deze tweevoudige overweging, acht de levensfilosofie een omwenteling in methode, of liever in de instelling, van het denken noodzakelijk.

De filosoof moet allereerst laten varen de verblindende, en daardoor belemmerende, leuze alsof

peratuurvariaties, verdunde of samengeperste lucht en andere uitwendige omstandigheden.

Wie eenige lectuur van den anti-vivisectiebond heeft doorgelezen kent de schilderijen van de onuitsprekelijke smarten, die het dier in de vivisectieproef doormaakt. Die verhalen zijn bijna zonder uitzondering overdreven en schandelijk tendentius.

Maar juist is het, dat het dier bij de vivisectie ook met de uiterste voorzorgen van bedwelming enz. niet alle pijn, niet alle leed bovenal is te besparen.

Hoe weten wij dit? Alleen door het medevoelen. Geen kenmerk van pijn of leed kan ons hier een ontwijfelbare gids tot het inzicht zijn.

Wanneer men, zooals Normann opmerkt, een worm middendoor knipt, kronkelt zich het achterende — men zou zeggen van pijn —, het voorstuk vlucht in snelle beweging weg. En toch het voorstuk draagt die delen van het zenuwstelsel, waar men meent, dat de pijnzint „zetelt". Als men een zoogdier de groote hersenen wegneemt vindt men alle pijnuiting bij prikkeling van een gevoelszenuw en ook de zonder hersenschors geboren kinderen, die een enkel maal eenige dagen in het leven blijven kunnen, vertoonen pijnuitingen, zonder dat men kan aannemen, dat hier pijnzint aanwezig is.

Omgekeerd zijn er dieren met geringe pijnuitdrukkingsbewegingen, die stellig pijn gevoelen. Men kan dan ook de pijnuiting (schreeuwen, terugtrekken, sidderen) niet als pijnmaat nemen.

Om van de pijn bij het dier iets te verstaan moet men de pijn bij den mensch, bij ons zelf wat nader bezien.

Pijn is een waarschuwingsteeken. Onze gevoelens zijn in vele opzichten vol betekenis. Duizeligheid, angst, schrik, honger en dorst hebben ons iets te zeggen,

het doel der filosofie zou zijn de geheimzinnige, wonderbare, wereld, waarvan hijzelf ook maar een verschijnsel is, logisch te verklaren.

Er zijn natuurlijk wel een hoop dingen, die de menselijke rede begrijpen kan, namelijk in de vormen en wetten van het leven.

Maar deze uitwendige vormen van het leven zijn toch nog iets anders dan het leven zelf. Ze zijn niet meer dan de schaal, waarin het kostbaar geheim des levens verborgen ligt, en dat geheim is ontoegankelijk voor het louter formeele denken.

Om dit geheim te benaderen moet de mensch de toevlucht nemen tot een ander apparaat van zijn ziel, namelijk het intuïtief vermogen, dat evengoed deel uitmaakt van zijn gevoel als van zijn verstand.

De levensfilosoof veracht daarbij de wetenschap niet. Maar hij eischt, dat de wetenschap zich niet aanmatige de pretentie het leven zelf door zintuiglijke waarneming en afleidend denken te kunnen doórgroen. De wetenschap mag en kan niet meer dan levensverschijnsel zijn en heeft alleen waarde als object en hulpmiddel van het wijsgeerig denken. Het groote object van dit denken is en blijft het bonte, rijke, wisselende, leven zelf. Dit leven is niet de grondslag of het uitgangspunt, maar het doel zelf van de wijsbegeerte.

De wetenschapsfilosoof neemt dat leven in zich op, op de manier van een scheikundige, die verschillende elementen in zijn retort, of als een huis-moeder, die theeblaren in haar trekpot, doet, om daarvan een verheugelijk aftreksel te maken. Hij wil het leven in het laboratorium van zijn verstand afkoken en omdistilleeren tot een zuiver wetenschappelijk, logisch, sopje.

De levensfilosoof kiest de (in zeker opzicht) te genovergestelde methode.

Hij stelt zijn geest in dienst van het leven, hij wil zijn geest laten ondergaan den doop van het leven, en desnoods de logica opofferen aan het leven.

Het reeds genoemde spreukje van de Géneestel geeft duidelijk de richting aan van dit denken, maar dan met vervanging van het laatste woord door een ander:

"'t Leven alleen is de leerschool van de wijsbegeerte.

Deze instelling van den geest is op zichzelf, ook in de wijsbegeerte, niet nieuw.

Onder de voorloepers, op wie de levensfilosofen zich gaarne beroepen, behoort o.a. niemand minder dan Goethe, de verheerlijker van het leven.

In zijn Faust rekent hij af met de pogingen om het levenswonder wetenschappelijk te verklaren.

De klacht van Faust in den aanvang der tragedie is den levensbespiegelaars uit het hart gegrepen:

Habe nun, ach, Philosophie.

Juristerei und Medizin,

Und, leider, auch Theologie.

Durchaus studiert, mit heissen Bemühen.

Da steh' ich nun, ich armer Tor!

Und bin so klug, als wie zuvor.

Nietzsche was ook een vóórman, die de „nieuwe lijn" omgaf. De logica werd door Nietzsche met een souverain gebaar uit den tempel der wijsbegeerte weggezonden.

Geplaatst voor de keuze tusschen de twee beginselen: De waarheid boven, al gaat het leven er bij te gronde (Fiat veritas, pereat vita), — en: Het leven heerscht, al gaat de waarheid er bij onder (Fiat vita, pereat veritas), neemt hij het laatste.

Ook Eduard von Hartmann, die de wereld beschouwde als het kleed van het goddelijk leven,

waarschuwen en dwingen tot doelmatige handelingen. Zoo ook de pijn. Zij waarschuwt voor gevaar, dwingt tot ontvluchting van de nadeelige prikkels, tot rust voor het pijnlijke lichaamsdeel, tot verwijdering van de pijnoorzaak. Zoo is het schema. Maar in de volle werkelijkheid van het leven is het anders. Een kleine speldeprik doet ons pijn en doet ons de hand terugtrekken; hij hevig emotioneele toestanden kan een diepe verwonding pijnloos zijn. Menig oorlogsgewonde kan hiervan vertellen en de algemeene tegenovergestelde ervaring, dat bij angst voor pijn deze ook veel heviger is, toont den samenhang van pijnintensiteit met het overige gemoedsleven voldoende. Wij willen dit onderwerp hier niet verder vervolgen.

Hoe nu bij het dier? Ook daar is pijn zeker waarschuwingsteeken. Maar zooals in het algemeen, door het ontbreken van het hogere redelijk-zedelijk zieleleven, alle uitingen van het dierenzieleleven veel meer bepaald worden door de onmiddellijke levensomstandigheden, zoo wordt ook de pijnzint veel meer nog dan bij den mensch door allerlei voorwaarden bepaald.

Waar gewoonlijk pijn aanleiding is tot terugtrekken, vluchten, schreeuwen, rillen, kruipen, vallen, ziet men in een gevecht tusschen twee dieren niets van pijnuiting zelfs bij de hevigste verwondingen.

Ook daar waar pijnuitingen biologisch nadeliger zijn dan het stilzijn, zich doodhouden, ziet men de pijnuitingen verdwijnen. Bij elke overweldiging van een prooi door een dier treedt dit min of meer op, en wat men hypnose en doodimitatie-instinkt bij dieren noemt hangt hiermede samen. Talrijke insecten en lagere dieren houden zich bij aanvatten dood en dit blijft aanhouden zelfs bij mutilatie. Maar ook bij hogere

kan men noemen.

En bovendien Schopenhauer's nieuwere ginselstell stoot gege (het erken in de nat

Weer de doodsterrein de

Na Ary ren al, d

de oudste Penning

Drie ei die vele,

in het n pijnlijke

werken ki

Hij, de i in verruk

had de b sche kleu

gelooverd geleefd in

den nach Sombere

vereenzaa die tien

die voor zelf hulp

z'n vrien zaamheid

ten, zooa „Dood

Schijn hem toes

zwarte zo den klom

kerheid v heeft veel

die (met van Penn

hem bere warmd,

gedichten hij blijven

met nam Onuitsp

moelijk v trekkings

z'n beeld hartig ma

Zijn het „die

tenzij Hem bi

het leven leven uit

bewaard Willem

dichtersge van Beets

zonder n dieren kor

len vogel Het inv

der insect onwaarsc

als men h schuwt d

secten, he Maar z

drinken m lijf afknip

hausen, d en het d

zijn voo occupatie"

toestand v stan invlo

verwondin De hom

in booshe den rug s

men kan knecht h

sprekt, z Maar een

op de ge Bij opera

van de g vooral k

kunnen o Maar h

dier pijn berooving

geheimzinnige, ook maar een en.
dingen, die de
namelijk in de
an het leven
leven zelf
arin het kost-
ligt, en dat
outer formeel

et de mensch
apparaat van
gen, dat even-
als van zijn

de weten-
e wetenschap
even zelf door
denken te
mag en kan
en heeft al-
van het wijs-
an dit denken
le, leven zelf
uitgangspunt,
teerte.

leven in zich
dige, die ver-
als een huis-
pot, doet, om
e maken. Hij
zijn verstand
zuiver weten-

er opzicht) te

het leven, hij
doop van het
eren aan het

de Génestet
dit denken,
laatste woord

de wijsbe-

op zichzelf

evensfilosofen
emand minder
el leven.

pogingen om
e verklaren.
g der tragedie
art gegrepen.

Bemühen.

de „nieuwe
Nietzsche met
d der wijsbe-

de twee be-
at het leven
vita), — en
d er bij onder
het laatste
de wereld be-
ddelijk leven.

s handelingen
gevaar, dwingt
kels, tot rust

wijdering van
r in de volle
rs. Een kleine
e hand terug-
kan een diepe
gewonde kan
en overgestelde
veel heviger
steit met het
len dit onder-

n zeker waar-
neen, door het
ijk zieleven,
meer bepaald
ndigheden, zoo
ij den mensch

terugtrekken,
len, ziet men
iels van pijn.

nadeeliger zijn
men de pijn-
ing van een
meer op, en
ikt bij dieren
eten en lagere
en dit blijft
bij hogere

kan men in de rei van de genoemde wegbaners noemen.

En boven dezen rijst de geest van den machtigen Schopenhauer, wiens pessimisme weliswaar in de nieuwere filosofie is losgelaten, maar wiens beginselstelling: de wereld als wil tot leven, den stoot gegeven heeft tot het alomopduikend vitalisme (het erkennen van een onverklaarbare levenskracht in de natuur).

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Willem Levinus Penning. †

Weer is de vorige week door het land gegaan de doodsmare van een der bekende figuren op het terrein der letterkunde.

Na Ary Prins, Couperus, Netscher, Emants, anderen al, die in het vorige jaar stierven, is thans de oudste van allen, de sympathieke dichter W. L. Penning overleden. „oud en der dagen zat“.

Drie en tachtig jaar is hij geworden en van die vele, lange jaren heeft hij er 40 doorgebracht in het nachtelijk donker van den blinde, in de pijnlijke werkloosheid van hem, die niet meer werken kan.

Hij, de natuur-enthousiast, dien elke nieuwe lente in verrukking bracht, omdat hij boven alles liefhad de bruidswedde van bloesems, de blijde, frische kleur van 't jonge groen, de fijn-zachte tinten, getooverd door de lentezon, hij heeft 40 lange jaren geleefd in de kleurloze effenheid van den duren den nacht!

Somber heeft hem dat dikwijls gemaakt, stil, vereenzaamd, vooral nadat z'n trouwe echtgenoot, die tien jaren lang z'n onvermoeide steun was, die voor hem las en schreef, in 1893 door ziekte zelf hulpbehoevend was geworden. Wel hebben z'n vrienden, die vele waren, getracht z'n eenzaamheid te verlichten, getracht ook hem te troosten, zooals Verwey, die het bekende:

„Doof stil Uw oogen, vriend: het schijnsel van uw oogen

Schijnt binnen in“.....

hem toesprak, maar ze vermochten toch niet z'n zwarte zorg weg te nemen, die bij het ouder worden klom. Wel hebben ze hem dikwijls z'n donkerheid verlicht en vooral Verwey's vriendschap heeft veel voor hem betekend. Deze was het ook, die (met J. van Krimpen) in 1920 ter gelegenheid van Penning's 80en verjaardag, het feestgeschenk hem bereidde, dat hem zoo heeft verkwikt en verwarmd, den bundel „Levensavond“ (verzamelde gedichten van hem zelf). Maar het groote gemis is hij blijven voelen, het gemis van z'n oogen, sterker met name in de laatste jaren.

Onuitsprekelijk moeilijk is z'n leven geweest, moeilijk vooral omdat het zienlijke zoo groote aantrekkingskracht voor hem had — en toch staat z'n beeld voor ons als van een vriendelijk, gulhartig man, die z'n zware kruis gemoedigd droeg. Zijn het niet z'n eigen woorden:

„die eenmaal zag, wordt nooit geheel gebind,
tenzij zijn hart en heugenis zich sloten.“

Hem bleef het leven interesseeren, maar 't was het leven, dat z'n herinnering zag. En van dat leven uit 't verleden, heeft hij de rijke momenten bewaard in z'n kunst.

Willem Levinus Penning behoorde tot het oudere dichtersgeslacht. Hij had nog iets van de veertigers, van Beets, vooral van Staring en Potgieter. In 't bijzonder naar de beide laatsten ging z'n vereering uit.

dieren komt dit voor, zooals de door de slang aangevalen vogel ons toont.

Het invoelen in de gevoelens en zelfs de pijnuitingen der insecten is zeker moeilijk, maar het is toch niet onwaarschijnlijk, dat ook een kaver of vlinder pijn gevoelt als men het dier prikt of snijdt. Ons medegevoel waar- schuwt dan ook tegen het opprikken van levende insecten, het kwellen van vliegen of meikevers enz.

Maar ziet; daar zit een hongerige wesp honing te drinken met volle teugen. Men kan het dier het achter- lijf afknippen, zoo, dat als hij het paard van Münch- hausen, de gedronken vloeistof er achter weer uitloopt en het dier toont geen pijnuiting, onderbroekt zelfs zijn voedselopname niet. Men zou bijna van „praeco- occupatie“ spreken. Dit is echter zeker: de algemeene toestand van het overige gevoelsleven is van den groot- sten invloed op de intensiteit van de pijn bij eenzelfde verwonding.

De hond, die gilt en krimpt bij een geringen slag in boosheid gegeven, kan men „vriendschappelijk“ op den rug slaan, geleidelijk steeds harder, zelfs zoo hard men kan. Het paard kan men aders laten, terwijl een knecht het dier kalm bij het tuig vasthoudt en toe- spreekt, zonder dat het dier eenige pijnuiting geeft. Maar een op een toestel vastgebonden paard reageert op de geringste prik of snede met hevige pijnuitingen. Bij operaties op dieren is een geluidloze omgeving van de grootste betekenis, terwijl bij luide geruischen, vooral kloppen, rinkelzen enz. de pijnuitingen ineens kunnen optreden.

Maar hoe het ook zij, bij de vivisectie moet men het dier pijn doen. En ook leed bezorgen. Alle vrijheids- berooving, alle ziekte is ook voor het dier leed. En

In z'n poëzie was ook nog veel, dat onderwetsch is, met name in z'n eerste werk, zooals Kloos heeft aangetoond in „Nieuwere Literatuurgeschiedenis“¹⁾ of Scharlt in „Roeping der kunst“²⁾.

Maar aan den anderen kant kenmerkte hem, wat specifiek tachtigers-kenmerk is: het klankrijke, het impressionistische, het zuivere. Daarom is hij ook een voorganger van tachtig geweest, met Emants en Winkler Prins een wegbereider; daarom is hij door de eerste tachtigers ook altijd als een der hunnen beschouwd en gewaardeerd als een echt dichter, een die wist wat poëzie was. En, omgekeerd, daarom heeft hij ook aanstonds ge- negenheid gevoeld voor Kloos, Verwey, Helène Swarth.

In Penning waren het oude en het nieuwe ver- eenigd in hun essentie; hij sprak waardeerd tegelijk over Beets en over Kloos, hij voelde zich evenzeer verwant aan Potgieter als aan Verwey. Dat gaf dezen oudste onder de dichters van dezen tijd het geheel eenige: dichter van dezen tijd, die het nieuwe kende, ofschoon zijn wereld de oude was, die nieuwe levenssappen trok uit liet latere, maar geworteld bleef in het oude. Dat gaf ook aan z'n werk dat rustige, vertrouwelijke, intieme, dat „Benjamins vertellingen“ of „Sint- Janslot“ het bekoorlijke geeft. De snelle evoluties der laatste jaren hadden er geen vat op, en de waardevolle stijging van den eersten tachtigers- tijd had het-mee opgevoerd. Zoo stond het en bleef het op de hoogte van 't beste tachtigerswerk, en zoo geeft, naar het woord van Scharlt, „zijn kunst met de deugd van de voorgaanden, de deugd van de vóór-voorgaanden tot een dubbel bezit aan den jongsten tijd“, zoo kan ze worden, wat Scharlt hoopt, dat ze worden zal, „de schakel tusschen nieuwer en nieuwst“.

Heel omvangrijk is Penning's dichterlijke arbeid niet. 't Zijn een zevental bundels, de laatste, „Levensavond“, meegerekend.

Neen, omvangrijk is het werk niet, maar ver- geet niet, dat Penning een hulpbehoevende blinde is geweest in de beste jaren van z'n leven, een die meer denken kon dan doen!

Maar dat denken heeft dan ook z'n poëzie ge- vormd tot iets zoo eigens, dat ze geworden is van een wondere intimiteit.

't Is het verleden, dat leeft in z'n bundels, het verleden van z'n jeugd, gebonden aan de omgeving, waarin hij opgegroeid is, het ouderlijk huis te Schie- dam. Hij zegt het zelf:

„Mijn klok bleef stilstaan, midden op den dag;
Van mijn kalender scheurde ik sinds geen blaaren:
Mijn wereld is de wereld van voor jaren —
Als voor een moeder vraag 'k voor haar ontzag.“

Inderdaad „die wereld van voor jaren“ is het, waarvan hij vertelt in „Sint-Janslot“, in „Tom's Dagboek“, in den meest bekenden bundel „Ben- jamins vertellingen“. En dan is het altijd juist vertellen, wat hij doet: vertellen van de oude gracht, waar de groentenschuitjes meerden in laten avond, („zomeravond“) van de avonden, als z'n vader voorlas uit Conscience en 't einde „te vroeg naar elks behagen“ klomk als „de klok (had) twee geslagen“ („Herinnering“). We zien het alles ge- beuren, omdat de verteller zelf het zag, door niets van het omringende afgeleid van z'n terugleven in het verleden. Vooral in „Benjamins vertellingen“ is dat oude gebeuren levendig, als zieke grootmoeder den koning wil zien, die in de stad komt en ze zich naar 't raam dragen laat:

¹⁾ Nieuwere Literatuurgeschiedenis, dl. II, p. 20 vlg.

²⁾ Krachten der Toekomst, I „Dichters van drie geslachten“, p. 83—103.

dit laat zich bij dierproeven niet vermijden. Niettegen- staande ook in de dierenwereld, zooals wij zagen, een techniek bestaat om pijn te verminderen zooals stil liggen, inkrimping van het bewustzijn, invloed van andere gewaarwordingen en omstandigheden, de vivisectie is een bezigheid waarbij men het dier pijn doet. Uit dit feit wordt het probleem geboren. In de eerste plaats willen wij kort de vraag bespreken of daarom de proef- nemingen op levende dieren wreed zijn te noemen.

Ten onrechte spreekt men ook bij de vivisectie van het „kwellen“ van dieren. Kwelen is een pijn doen met een daarbij optredend lustgevoel. Dit gevoel is uiterst verwikkeld en men treft daar zoowel elementen aan, die zondige uitingen zijn van het gevoel van macht als ook van ressentiment en van een objecti- veering en demonstratie van pessimisme en levens- verachting. Kwelen is wreed.

Het is duidelijk, dat deze gevoelens niet bij iemand behoeven te heerschen. Wie dit overdenkt zal genoeigd zijn hier iets aan toe te voegen, n.l. „pijn“ moet doen. Juist dan wanneer de objectieve grond voor het pijnigen in een „moeten“ schuilt, is het aanwezig zijn van den bovengenoemden „gevoelsgrond“ uit te sluiten. Daarom, dat de arts en de verpleegster geen menschenkwellers kunnen zijn, wanneer zij pijn „moeten“ doen, de slager en de vivisector geen dierenbeulen kunnen zijn als zij „moeten“ doden of leed berokkenen.

Dit geldt natuurlijk alleen als er een „moeten“ als grond voor de handeling wordt doorleefd, daar vaak het „moeten“ alleen als intellectueel aangevoerde reden wordt gedacht bij handelingen, die ten slotte door geheel andere, vaak halfbewuste gevoelsgronden worden ge- dragen. Zoo is het bekend, dat er in de beroepskenne

„Maar kijk, grootmoe wordt beter voor één dag,
Omdat de Koning in stad komt....

— Vlag

En wimpel, de onze ook! waaien dat ze klappen;
Groen slingert overal; als prinszen stappen
De dienders met hun splinternieuwe steek
Door 't joelend volk....
Aan 't raam weer, kalm, maar bleek,
Zit grootje, in kussens, breedend toe te kijken....

of, als Grootje is gestorven en alles in huis voor
het kind zoo vreemd-stil en donker is:

„Nu waren we in Egypte, en aan Plaag Negen
Daar grootje van verteld had; allerwegen
In huis was duisternis drie dagen lang;
En waar nog licht viel in portaal en gang,
Was 't spelen schande....

Da vierden morgen sluip ik door een vaat,
Waar 't vroeger jutteleren had verrast,
Een kleine, mij verboden kamer binnen:
Het riekt er naar versch eikehout, versch linnen;
Het ziet er grillig vreemd-aantrekkelijk uit....

Grootmoeder ligt daar, in haar doodkist, en het
kind ziet met vreemd en vragend oog den dood,
„op de toonen staand“ bij „t vreemde bed“. En
dan gaat hij praten tegen grootje, eerst huiverend,
omdat haar handen zoo slap en haar wangen zoo
koud zijn. Maar dan:

„'t Was me of die oogen opengingen, lachten,
En zegenend zich sloten met een zachten
Een weelde-zucht na doorgesane pijn;
Nu wist ik, dat dit „bed“ de „kist“ moest zijn
die weggehaald ging worden, weggereden
Naar „broerlief in den Hemel“....

En 'k had vrede.

Zoo zelfs — dat Een op 't deksel van de kist,
Dwars over 't voelensind, met lang gemist
Hier in de kast hervonden speelgoed solde,
Spottend met grootjes rust de spoorrein rolde,
Die zij mij schonk op d' allereersten dag
Dat oaze stad den „echten“ spoorrein zag.“

Is het niet, als zitten we op grootvader's knie
te luisteren naar wat hij z'n kleinkinderen vertelt?

Maar niet alleen het vertellende, oudere genre
vinden we in Penning's bundels, al is het 't voor-
naamste en 't meeste.

Hij is ook lyrisch dichter, impressionist, tach-
tiger, die den sonnet-vorm kent en z'n gedach-
ten in woorden weet te verklanken. Zoo zien-
we hem vooral in den bundel „Tienden van den
Oogst“, waaruit deze proeve:

De popel

Trillend van verborgen zangen,
Donker beeld van zielsverlangen,
Strekt een aardsche koningspruit
De armen naar den hemel uit;

Meizon heeft zijn hart doen gloeien
Meinacht-adem, weer aan 't sloeien,
Wekt zijn droom van 't paradijs;

Starrenlicht en lach niet achtend,
Naar een starrenkus versmachtend,
Fluistert hij zijn popelwijs.

Zoo zijn ook „Het eind der Mei“, „Een laatste
Augustusdag“ echte, zuivere „tachtigers-gedichten“.

Naast dit alles echter — en 't is de sombere
keerzijde van zijn poëzie — vinden we ook telkens
de droefenis van den blinde, den afhankelijkke 't is
vooral de bundel „Kamermuziek“, die hem zoo
teekent. Zie eens opschriften als „De gevangene“,
„Ellende“, „In de boeien“, „Wanhoop“, „Troos-
teloos“.

Lees eens „Oudjes“, als hij en z'n ziekelijke
vrouw samenzitten voor de open ramen:

„Ze zaten stil voor de open ramen
Vol liefde samen —
Toch schier alleen.

vaak reeds deze gevoelens verborgen liggen, die op
zichzelf de nauwgezette uitoefening van het beroep
niet in den weg staan.

Hoe is het nu bij de vivisectie? Het is mijn vaste
overtuiging, dat vooral machtsgevoelens, in den ruim-
sten zin, vivisectie-bevorderend zijn. In den ruimen zin
schreef ik, om aan te geven, dat in deze hooge atmos-
feer van wetenschapsbeoefening, streven naar kennis,
zoeken naar geneesmiddelen, ziekteoorzaken enz., de
machtsgevoelens niet in dien vorm optreden als bij een
vliegenvangenden straatjongen. Voor wie iets van het
wetenschappelijk bedrijf afweet is het duidelijk, dat de
behoerschingstendenz de be-grijpatendenz vaak niet het
middel is tot een zich verliezen in de aanschouwing
der werkelijkheid, maar doel. Geen waardeering van
het zijn, maar behagen aan eigen bedrijvigheid is vaak
as voortdurende prikkel ook tot wetenschappelijke ijver.
Over ijdelheid, eerzucht, of maatschappelijke voordeelen
willen we hier niet eens spreken.

Niet alleen de onderzoekers zelf, maar de streng
geysystematiseerde en gedifferentieerde aard van het we-
tenschappelijk bedrijf werken deze dingen in de hand.
Het „moeten“ is vaak niet meer dan een „ook dit
nog kunnen“ doen.

Waar zooals vroeger ook door mij kort werd aan-
gegeven, de geheele zuiver analytische methode, het
verdeel- en heerschrincipe tot gevoelstoon kan hebben,
is het in te zien, dat juist de verdeling, d.i. de stuk-
snijding van het organisch geheel van het dier, als
weg tot kennen in 't bijzonder deze emoties kan ver-
gezellen en demonstreeren.

F. J. J. BULTENDIJK.